

تاریخ دریافت: 1387/8/25

تاریخ پذیرش نهایی: 1388/2/22

تحلیلی بر نابرابری‌های ناحیه‌ای¹ و تعیین اولویت توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی

فیروز جمالی^۲

محمد رضا پورمحمدی^۳

ابوالفضل قنبری^۴

چکیده

هدف این مقاله، تحلیل نابرابری‌های ناحیه‌ای در سال 1385 و تعیین اولویت توسعه‌ای نقاط شهری استان آذربایجان شرقی است. روش پژوهش «توصیفی - تحلیلی» است. شاخص‌های مورد بررسی متشکل از 39 شاخص، شامل شاخص‌های بهداشتی و درمانی، فرهنگی و آموزشی، اقتصادی، زیربنایی و مسکن، ورزشی و تفریحی از شاخص‌های مورد مطالعه می‌باشد. با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی، درجه توسعه‌یافتگی و رتبه هر یک از نواحی محاسبه شده است. سپس با استفاده از مدل تحلیل خوشه‌ای، نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در سه سطح توسعه‌یافته، نیمه‌توسعه‌یافته و محروم طبقه‌بندی شده و در نهایت، با بهره‌گیری از مدل رگرسیون به پیش‌بینی اولویت توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی مبادرت شده است. مدل رگرسیون نشان می‌دهد که به ترتیب سهم شاخص‌های بهداشتی و درمانی، مسکن و زیربنایی، ورزشی و اقتصادی در تخمین درجه توسعه‌یافتگی و در نتیجه کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای بیشتر می‌باشد. بنابراین با توجه به مدل رگرسیونی، شاخص‌های بهداشتی و درمانی و زیربنایی و مسکن به ترتیب اولویت برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته پیشنهاد می‌شود. شاخص‌های ورزشی و اقتصادی در اولویت دوم به ترتیب برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته توصیه می‌شود.

1- ناحیه در این تحقیق معادل نقاط شهری براساس تقسیمات سیاسی - اداری در نظر گرفته شده است.

۲ - استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز.

۳- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز.

۴ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز.

واژگان کلیدی: نابرابری، توسعه، تعیین اولویت، نقاط شهری، استان آذربایجان شرقی.

مقدمه

نابرابری‌های ناحیه‌ای از مسایل عمده و نگران‌کننده در بیشتر بخش‌های جهان است (Dupont, 2007: 193). در واقع می‌توان گفت که نابرابری‌های ناحیه‌ای تداوم چالش‌های توسعه در بیشتر کشورها را نشان می‌دهد (Shankar & Shah, 2003: 1421). بررسی این نابرابری‌ها، نیازمند استفاده از مبانی نظری خاص با تکیه بر عناصر تحلیلی است. به عبارت دیگر، مبانی نظری و دیدگاه‌های مختلف در بررسی نابرابری‌های ناحیه‌ای، علل و آثار این نابرابری‌ها را از جنبه‌های مختلف آشکار خواهد ساخت (حکمت‌نیا و موسوی، 1383: 108). امروزه در ادبیات اقتصاد ناحیه‌ای، تمایل به بررسی علل و پیامدهای نابرابری‌های ناحیه‌ای افزایش یافته است (Bono, 2007: 44). چنان که نابرابری ناحیه‌ای به موضوع محوری در تحقیقات جغرافی‌دانان و دانشمندان علوم ناحیه‌ای تبدیل شده است (Yu & Wei, 2003: 514). توجه به نابرابری‌های فضایی و بی‌عدالتی فضایی در مطالعات جغرافیایی در طول دهه 1970 نمایان شد (Smith, 1994). به طوری که «سه جغرافی‌دان معروف معاصر، جانستون¹، ناکس² و کوتس، مطالعه نابرابری‌های فضایی را کانون جغرافیای نو می‌دانند (شکوئی، 1382: 277).

مطالعه در زمینه نابرابری‌های ناحیه‌ای در سطح دنیا به صورت آکادمیک با کار محققانی نظیر ویلیامسون³ (1965)؛ سوجا⁴ (1980)؛ اسمیت⁵ (1984)؛ سن⁶ (1379) و محققان دیگر شدت گرفت. در مورد ایران نیز مطالعاتی توسط محققان از جمله امیراحمدی (1986، 1987 و 1990)؛ شربت‌اوغلی (1991)؛ کلانتری (1996 و 1996)؛ زیاری (1377)؛ حکمت‌نیا و موسوی (1383)؛ قنبری هفت چشمه و حسین‌زاده‌دلیر (1384)؛

1- R.J. Johnston

2- Paul Knox

3- Williamson

4- Soja

5- Smith

6- Sen

یاسوری (1384)؛ بدری و اکبریان رونیزی (1385)؛ قنبری (1388) و محققان دیگر صورت گرفته است.

نابرابری در فرصت‌های زندگی تأثیر مستقیمی روی توانایی‌های انسان دارد. معایب باطنی نابرابری مفهوم عدالت اجتماعی را زیر سؤال برده و خدشه دار می‌کند. نابرابری‌های وسیع مبتنی بر ثروت، جمعیت و نژاد جهت رشد ناحیه، دموکراسی و انسجام اجتماعی مضر است. همچنین نابرابری، مشروعیت سیاسی را تضعیف و دولت را به سوی زوال می‌برد (UNDP، 2005: 51-54). در آمریکای لاتین، مسأله عمده توزیع نابرابر درآمد شهری است که نتیجه‌اش دوگانگی اقتصاد شهری و تشدید جدایی‌گزینی اجتماعی شهرهاست؛ آپارتمان‌های پرزرق و برق، مؤسسات بلند مرتبه مجلل، هتل‌های بلند مرتبه در مراکز شهری و حلبی‌آبادها¹ در حاشیه آن‌هاست (Hall & Pfeiffer، 2000: 127). به هر حال نابرابری‌های ناحیه‌ای در تمام اشکال و سطوح آن می‌تواند پیامدهای ناگواری را به همراه داشته باشد (Pacione، 2005: 291). البته این پدیده یکی از ویژگی‌های بارز شهرهای جهان سوم است و در تمامی این کشورها کم و بیش مشهود است.

برخی از صاحب‌نظران، نابرابری را به طور سیستمی مورد بررسی قرار می‌دهند و مجموعه‌ای از عوامل طبیعی، تاریخی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بین‌المللی و جزو آن را در تکوین، تشدید و یا کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای مؤثر می‌دانند. در پاسخ به این سؤال که چرا نابرابری همچنان تداوم دارد عده‌ای دو عامل اصلی و مبنایی را در ایجاد فضاهای ناموزون توسعه در مقیاس یک کشور و منطقه دخیل می‌دانند. این دو عامل عبارتند از منشاء جغرافیایی قدرت و جغرافیایی سود. یکی از وجوه قدرت در حاکمیت ملی و منطقه‌ای منشاء جغرافیایی آن است. متأسفانه میزان نفوذ این قدرت عموماً به زبان مناطق کم‌توسعه در مقیاس ملی و نواحی کم‌توسعه در مقیاس منطقه‌ای است (عظیمی، 1384: 66)، زیرا نواحی فقیر اغلب از لحاظ سیاسی نیز در حاکمیت ضعیف هستند (هاروی، 1379: 113). از این رو، دولت‌ها می‌توانند نقش بسزایی را در زمینه افزایش یا کاهش نابرابری‌های ناحیه-

1- Shanty - Towns

ای بازی کنند. «دولت‌های ملی نقش حیاتی در توسعه اقتصادی ناحیه از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم، تخصیص منابع، مالیات و سیاست‌هایی در زمینه تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی ایفا می‌کنند (Song et al, 2000: 254). در تجزیه و تحلیل علل و عوامل نابرابری نواحی، علاوه بر نقش مؤثر دولت، نباید از عوامل طبیعی و تفاوت‌های سرزمینی، اقتصاد سیاسی، انقلاب صنعتی، استثمار، جهانی‌شدن و شرکت‌های فراملیتی، دین و سنت و جز آن غافل بمانیم.

بررسی شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و بهداشتی یکی از مؤلفه‌های مهم پدیده توسعه‌یافتگی است. بعد از انقلاب صنعتی، روند رو به رشد اقتصاد سرمایه‌داری، نواحی دور دست‌تر را در اقتصاد نوظهور جهانی سهمیم کرد، شهرهای موجود در نظام نوین، ادغام و وظایف آنها دستخوش دگرگونی شد (گیلبرت و همکاران، 1937: 101). تورم توسعه و تراکم رشد به ویژه در کشورهای جهان سوم سبب بروز بی‌تعدالی‌ها و ناهماهنگی‌های ناحیه ای شد که پیامد آن به سیل عظیم مهاجرت‌های روستا - شهری، عقب‌ماندگی نقاط دیگر و نابرابری‌های ناحیه‌ای منجر شد (معصومی اشکوری، 1376: 17). از جمله پیامدهای منفی نابرابری‌های ناحیه‌ای، به وجود آمدن نخست شهری¹ است. مطابق نظریه هوزلیتز² نخست شهری، منجر به ایجاد شهرهای انگلی می‌شود (Sharbatoghlie, 1991: 148). از جمله پیامدهای منفی دیگر نابرابری، کوچ و مسایل همراه آن (نوربخش، 1382: 80) فقر، بیکاری، به هم خوردن ساختار جمعیتی و اشتغال، لطمه دیدن انسجام و یکپارچگی ملی است (یاسوری، 1384: 143-142). در کشور ایران و محدوده مورد مطالعه یعنی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی، تمرکز امکانات و خدمات اداری و اقتصادی در نخست شهر ناحیه‌ای، کلانشهر تبریز، تحت تأثیر مکانیسم‌های حاکم بر ساختار اقتصادی و اجتماعی کشور و نحوه نگرش به توسعه بر پایه ایجاد قطب‌های رشد منجر به جریان عظیم مهاجرت، سرمایه و نیروی انسانی ماهر و متخصص از نواحی پیرامونی به این ناحیه شد که نتیجه آن، رشد و تمرکز امکانات در یک نقطه و رکود در نواحی دیگر بود. با افزایش شکاف

1- Urban Primacy

2- Hoselitz

توسعه بین نواحی، عدالت اجتماعی - اقتصادی مفهوم خود را از دست داد. به هر حال، توسعه و توسعه‌یافتگی در ایران با چالش‌های متعددی روبه‌رو بوده و متعاقب آن در استان آذربایجان شرقی نیز، نابرابری و فقدان تعادل در پراکنش بهینه امکانات و منابع و تمرکز امکانات و خدمات در نخست شهر ناحیه‌ای، عدم تعادل و شکاف توسعه بین نواحی استان را موجب شده است.

تحقیق حاضر، پژوهشی است درباره «تحلیلی بر نابرابری‌های ناحیه‌ای در سال 1385 و پیش‌بینی اولویت توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی» که طی آن با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی¹ و شاخص ترکیبی توسعه انسانی² (HDI)، شاخص‌های بخش‌های بهداشتی و درمانی، فرهنگی و آموزشی، اقتصادی، زیربنایی و مسکن، ورزشی و تفریحی مورد بررسی قرار گرفته و آنگاه علل و عوامل تأثیرگذار به این تغییرات با تحلیل نظری تشریح شده است. در نهایت با استفاده از مدل رگرسیون³ به پیش‌بینی اولویت توسعه و برنامه‌ریزی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی مبادرت شده است.

مواد و روش‌ها

روش پژوهش مورد استفاده در این تحقیق «توصیفی - تحلیلی» و رویکرد حاکم بر آن، کاربردی است. محدوده مورد مطالعه، نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در سال 1385 براساس تقسیمات سیاسی - اداری است. شاخص‌های مورد بررسی 39 شاخص است که شاخص‌های اقتصادی، زیربنایی و مسکن، فرهنگی و آموزشی، بهداشتی و درمانی، ورزشی و تفریحی را در برمی‌گیرد. اطلاعات مورد نیاز از سرشماری عمومی نفوس و مسکن و سالنامه آماری، مراجعه حضوری به ادارات و سازمان‌های ذیربط جمع‌آوری شده است. ابتدا از طریق مدل تحلیل عاملی 39 شاخص انتخابی به عوامل معنی‌دار تبدیل شده، به طوری که سهم هر عامل در توسعه انسانی و نابرابری مشخص شده است. سپس با استفاده از شاخص

1- Factor Analysis Method

2- Human Development Index

3- Regression Model

ترکیبی توسعه انسانی (زیاری، 1378: 132-134 و UNDP، 1991)، درجه توسعه-یافتگی نواحی محاسبه و با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای¹ و بر مبنای درجه برخورداری حاصل از روش تحلیل عاملی، نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در سال 1385، در سه سطح توسعه‌یافته، نیمه توسعه‌یافته و محروم طبقه‌بندی شده‌اند. در نهایت به ارایه رابطه رگرسیونی جهت پیش‌بینی سهم عوامل تأثیرگذار بر توسعه نواحی پرداخته شده است.

شاخص‌های تحقیق

تعیین شاخص‌ها، مهم‌ترین قدم در مطالعات توسعه ناحیه‌ای و در واقع بیان آماری پدیده‌های موجود در ناحیه است (کلانتری، 1380: 111). شاخص‌ها ارقامی هستند که برای اندازه‌گیری و سنجش نوسان‌های عوامل متغیر در طول زمان به کار می‌روند (آسایش، 1374: 29). انتخاب شاخص مناسب برای هر جامعه بستگی به دسترسی به آمارها، ماهیت و ترکیب جمعیتی و درآمدی آن جامعه، هدف برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و بالاخره انتخاب محقق دارد (رئیس‌دانا، 1384: 1). بستر² بر قابلیت کاربردی بودن شاخص‌ها تأکید می‌کند (Baster، 1972) و سیرز³ معتقد است که مهم‌ترین کاربرد شاخص‌ها، ارایه اهداف برنامه‌ریزی است (Seers، 1972: 3). در این مقاله به علت محدودیت در دسترسی به شاخص‌ها، سعی شده شاخص‌هایی مورد استفاده قرار گیرد که بتوانند اهداف محقق را در سنجش توسعه و میزان نابرابری‌های ناحیه‌ای به نمایش بگذارند.

تعداد شاخص‌های مورد استفاده در این تحقیق 39 شاخص می‌باشد که عبارتند از:

1- شاخص‌های اقتصادی

درصد کل شاغلان ناحیه نسبت به جمعیت فعال ناحیه، معکوس نرخ بیکاری، درصد شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان، درصد شاغلان بخش معدن به کل شاغلان، درصد

1- Cluster Analysis Method

2- Baster

3- Seers

شاغلان حمل و نقل و ارتباطات به کل شاغلان، درصد شاغلان دارای تحصیلات عالی نسبت به کل شاغلان، درصد شاغلان دارای تحصیلات عالی زن به کل شاغلان زن، میزان فعالیت یعنی نرخ مشارکت زنان در فعالیت های اقتصادی، درصد قانونگذاران و مقامات عالی رتبه نسبت به کل شاغلان.

Archive of SID

2- شاخص‌های فرهنگی و آموزشی

ضریب باسوادی ناحیه، ضریب باسوادی زنان، نرخ پوشش تحصیلی، درصد محصلان مرد، درصد محصلان زن، درصد فارغ‌التحصیلان عالی در ازای هزار نفر جمعیت، درصد فارغ‌التحصیلان عالی زن در ازای هزار نفر جمعیت زن، تعداد دانشجویان به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد دانشجویان زن به ازای هزار نفر جمعیت زن، تعداد آموزشگاه در ازای هزار نفر دانش‌آموز، معکوس نسبت دانش‌آموز به کلاس، کارکنان آموزشی و اداری در ازای هزار نفر دانش‌آموز.

3- شاخص‌های جمعیتی

معکوس بار تکفل، معکوس خانوار به مسکن، تعداد اتاق به خانوار (4 اتاق و بیشتر)، تعداد نفر در اتاق (3 نفر و کمتر).

4- شاخص‌های زیربنایی و مسکن

درصد واحدهای مسکونی دارای برق، درصد واحدهای مسکونی دارای تلفن، درصد واحدهای مسکونی دارای آب لوله‌کشی، درصد واحدهای مسکونی دارای گاز، درصد مساکن با دوام (اسکلت فلزی و بتون آرمه)، نسبت برق مصرفی صنعتی ناحیه به کل برق مصرفی ناحیه.

5- شاخص‌های بهداشتی و درمانی

تعداد پزشک عمومی به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد تخت مؤسسات درمانی به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد داروخانه به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد پزشکان متخصص به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد دندانپزشک به ازای هزار نفر جمعیت، تعداد آزمایشگاه به ازای هزار نفر جمعیت.

6- شاخص‌های ورزشی

سرانه ورزشی کل ناحیه، سرانه ورزشی زنان ناحیه.

رتبه‌بندی و تعیین درجه توسعه‌یافتگی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در سال 1385

براساس تقسیمات اداری - سیاسی سال 1385 استان آذربایجان شرقی دارای 57 نقطه شهری بوده است. با استفاده از روش تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی، درجه توسعه یافتگی هر یک از نقاط شهری استان در شاخص‌های توسعه مورد محاسبه قرار گرفت. نتایج به دست آمده از هر دو روش، تفاوت‌هایی را در سلسله مراتب سطوح توسعه نشان می‌دهد. چنانچه در روش تحلیل عاملی، خامنه به عنوان برخوردارترین نقطه شهری و کلوانق به عنوان محروم‌ترین شهر استان شناخته شده و شهر تبریز رتبه 9 را از نظر توسعه یافتگی به دست آورده است. ولی در روش شاخص ترکیبی توسعه انسانی، شبستر به عنوان برخوردارترین نقطه شهری مشخص شده و تبریز در رتبه چهارم پس از خامنه قرار گرفته است. کلوانق نیز به عنوان محروم‌ترین نقطه شهری استان معرفی شده است (جدول شماره 1 و 2). بنابراین در کاربرد روش‌های کمی رعایت جانب احتیاط ضرورت داشته و صرف استفاده از یک یا چند مدل کمی نمی‌تواند نشان‌دهنده تمامی واقعیات موجود یک جامعه باشد. این امر را می‌توان ناشی از چندین عامل از جمله ضعف روش‌های کمی در ارزیابی تحلیل دقیق از وضع موجود اجتماعات انسانی و رفتار آنها، عدم امکان کمی کردن همه امور کیفی، عدم امکان و شناسایی همه متغیرها و نهایتاً الزام به کاهش تعداد متغیرها¹ در مدل‌های کمی دانست (بدری و اکبری‌ارونی‌زی، 1385: 20).

تعیین سطوح توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی

سطح‌بندی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی بر اساس شاخص تلفیقی توسعه و شاخص ترکیبی توسعه انسانی یکی از اهداف اصلی پژوهشگر بوده است. برای دستیابی به این هدف، با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای، نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در سال 1385 به سه گروه توسعه یافته، نیمه توسعه یافته و محروم تقسیم شده است (جدول شماره 3).

با وجود آن که نابرابری در سال 1385 بین نقاط شهری استان آذربایجان شرقی تا حدودی ملموس است، اما چند نکته قابل تأمل در آن وجود دارد که از آن جمله می‌توان به افزایش تعداد نقاط شهری از 30 نقطه شهری به 57 نقطه شهری، ماهیت روستا-شهری بیشتر شهرهای محروم، قرار گرفتن بیشتر شهرها در سطوح نیمه توسعه یافته و محروم اشاره کرد که بیانگر توسعه نامتعادل در سال 1385 در نقاط شهری استان آذربایجان شرقی است. از این رو با وجود کاهش نابرابری در برخی شاخص‌ها، تصویر نابرابری در نقاط شهری استان آذربایجان شرقی همچنان مشهود است. یکی از ویژگی‌های بارز این نابرابری به وجود آمدن نخست شهری نظیر تبریز است که تأثیرات منفی چند بعدی را به دنبال دارد که از آن جمله می‌توان به برهم خوردن نظام سلسله‌مراتب شهری استان، تضعیف و از بین رفتن توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرهای کوچک، عدم تطابق امکانات و تسهیلات کلانشهر تبریز با سیل عظیم جمعیت که از شهرها و روستاهای مجاور به آن سرازیر شده‌اند و جز آن اشاره کرد. در مجموع این عوامل بر نابرابری و عدم تعادل‌های ناحیه‌ای در سطح استان دامن زده و به عدم توزیع بهینه امکانات، رفاه و ثروت، از بین رفتن برابری‌های نواحی، افزایش شکاف توسعه و از بین رفتن عدالت اقتصادی و اجتماعی و دوگانگی ناحیه‌ای منجر شده است.

جدول شماره (1) رتبه‌بندی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی در شاخص‌های توسعه در سال 1385

نام شهر	بهداشتی و درمانی		فرهنگی و آموزشی		اقتصادی		مسکن و زیربنایی		ورزشی		تلفیقی	
	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی	رتبه	امتیاز عاملی
اهر	14	5/59	35	14/39	47	18/32	34	14/71	53	4/50	53	57/50
هوراند	30	4/52	49	13/33	53	17/51	53	12/53	39	4/82	39	52/71
باسمبج	44	4/31	53	12/77	46	18/41	42	13/78	37	4/86	37	54/14
تیریز	6	6/31	20	15/79	11	21/59	24	15/55	48	4/71	48	63/95
سرردود	36	4/45	48	13/46	50	17/71	32	13/63	40	4/82	40	54/06
خسروشهر	26	4/64	28	14/75	8	21/94	14	16/25	27	4/92	27	62/51
سراب	5	6/61	9	16/48	41	18/95	33	14/89	54	3/95	54	60/89
مهریز	37	4/45	42	13/94	42	18/86	28	15/22	23	4/96	23	57/43
شهربان	4/50		32	14/49	18	20/80	46	13/63	45	4/78	45	58/19
شهربان	4/59		54	12/04	3	23/21	48	13/40	18	5/07	18	58/30
دوزدوزان	51	5/81	8	16/56	28	20/16	32	14/94	49	4/67	49	62/15
مراغه	47	4/27	36	14/31	26	20/24	47	13/44	3	6/57	3	58/84
خراجو	23	4/68	11	16/34	22	20/54	49	12/93	10	5/47	10	59/96
زنوز	15	5/52	17	16/47	24	20/47	21	15/77	50	4/57	50	62/50
مروند	43	4/34	45	13/67	34	19/71	22	15/75	28	4/92	28	58/38
کشکسرای	18	4/21	52	12/80	54	17/51	40	14/07	17	5/08	17	53/67
بناب جدید	46	4/29	39	14/26	10	21/65	29	15/03	20	5/09	20	60/31
یاسجی	42	4/37	15	16/24	33	19/81	11	16/79	42	4/80	42	62/01
آقکند	51	4/11	33	14/44	56	16/38	55	12/07	46	4/77	46	51/77
ترک	52	4/11	43	13/88	39	19/30	54	12/14	13	5/38	13	54/81
میانه	13	5/77	6	17/09	25	20/26	3	17/31	52	4/52	52	64/96
هشترود	7	6/24	18	16/17	35	19/66	20	15/79	19	5/07	19	62/93
نظرکهریزی	4/11		47	13/52	32	19/87	44	13/69	7	5/58	7	56/77
بناب	16	5/52	7	16/63	17	20/81	39	14/12	51	4/55	51	61/63
تیکمه‌داش	4/11		30	14/56	55	17/08	56	11/54	35	4/88	35	52/17
بستان‌آباد	10	5/99	40	14/26	36	19/49	37	14/23	29	4/92	29	58/88
صوفیان	28	4/59	29	14/67	7	21/96	7	17	33	4/90	33	63/12
خامنه	24	4/65	2	18/46	5	22/46	1	18/72	1	8/95	1	73/23
شیمتر	1	8/79	1	19/86	15	21/03	9	16/94	57	4/9	57	67/12
شرخانه	48	4/23	27	14/80	9	21/79	6	17/22	47	4/77	47	62/81
شندآباد	45	4/30	50	13/23	29	20/12	13	16/36	43	4/79	43	58/79
سیس	38	4/44	51	13/18	13	21/41	27	15/24	44	4/79	44	59/06
واغان	49	4/22	41	14/23	2	23/63	8	16/95	20	5/03	20	64/06
کوزه کنان	33	4/46	31	14/50	57	14/05	16	16/12	41	4/81	41	53/95
تسوج	22	4/69	14	16/30	27	20/20	10	16/90	32	4/91	32	63
خمارلو	55	4/11	19	15/82	48	18/32	36	14/26	4	6/25	4	58/76
کلپیتر	2	7/52	5	17/47	14	21/25	12	16/65	15	5/11	15	68/01
ایش احمد	25	4/65	37	14/29	45	18/53	50	12/87	5	6/23	5	56/57
خواجه	32	4/50	46	13/53	21	20/58	5	17/28	14	5/14	14	61/02
هریس	3	6/95	26	15/24	37	19/35	31	14/95	12	5/41	12	61/90
زرزنق	34	4/46	56	11/92	44	18/66	30	15/03	21	5/02	21	55/09
بخشایش	39	4/40	57	11/30	49	18/07	51	12/80	24	4/96	24	51/63
کلوانق	41	4/38	55	11/99	52	17/57	57	10/99	30	4/92	30	49/84
سیه رود	56	4/11	38	14/27	43	18/74	41	13/95	8	5/56	8	56/63
چلغا	18	5/21	3	18/17	4	22/50	2	18/47	6	5/57	6	70/09
هادشهر	9	6/17	22	15/60	40	19/11	4	17/31	38	4/85	38	63/05
ایلان	40	4/39	44	13/75	51	17/67	52	12/77	25	4/95	25	53/53
ملکان	8	6/23	21	15/74	20	20/61	26	15/27	22	4/99	22	62/85
گیوگان	20	5/03	13	16/33	23	20/48	18	16/07	31	4/92	31	62/83

جدول شماره (2) رتبه‌بندی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی براساس HDI در شاخص‌های توسعه در سال 1385

رتبه	نام شهر	HDI	میزان برخوردااری	رتبه	نام شهر	HDI	میزان برخوردااری	
۱	شسستر	۰/۶۴	توسعه یافته	۳۰	وایقان	۰/۳۵	نیمه توسعه یافته	
۲	اسکو	۰/۵۹		۳۱	کوزه کنان	۰/۳۵		
۳	خامنه	۰/۵۴		۳۲	ایلخچی	۰/۳۵		
۴	تبریز	۰/۵۳		۳۳	یامچی	۰/۳۴		
۵	میانه	۰/۵		۳۴	خواجه	۰/۳۴		
۶	کلبر	۰/۴۹		نیمه توسعه یافته	۳۵	مهربان	۰/۳۱	محروم
۷	چلقا	۰/۴۹			۳۶	سیس	۰/۳۰	
۸	مراغه	۰/۴۶			۳۷	شربیان	۰/۲۹	
۹	سراب	۰/۴۵			۳۸	کشکسرای	۰/۲۹	
۱۰	بناب	۰/۴۴			۳۹	خمارلو	۰/۲۹	
۱۱	مرند	۰/۴۳	۴۰		شندآباد	۰/۲۸		
۱۲	هادیشهر	۰/۴۳	۴۱		باسمنج	۰/۲۷		
۱۳	گوگان	۰/۴۳	۴۲		سردرود	۰/۲۷		
۱۴	عجب شیر	۰/۴۳	۴۳		زرزنق	۰/۲۷		
۱۵	هشترود	۰/۴۲	۴۴		خاروانا	۰/۲۵		
۱۶	ملکان	۰/۴۲	توسعه یافته	۴۵	هوراند	۰/۲۴		
۱۷	آذرشهر	۰/۴۱		۴۶	دوزدوزان	۰/۲۴		
۱۸	ورزقان	۰/۴۱		۴۷	خراجو	۰/۲۴		
۱۹	صوفیان	۰/۴۰		۴۸	بناب جدید	۰/۲۴		
۲۰	تسوج	۰/۴۰		۴۹	نظرکهریزی	۰/۲۴		
۲۱	هریس	۰/۴۰		۵۰	آبش احمد	۰/۲۴		
۲۲	خسروشهر	۰/۳۹		۵۱	آقکند	۰/۲۳		
۲۳	زنوز	۰/۳۹		۵۲	ترک	۰/۲۳		
۲۴	ممقان	۰/۳۸		۵۳	سیه رود	۰/۲۳		
۲۵	شرفخانه	۰/۳۷		۵۴	لیلان	۰/۲۳		
۲۶	اهر	۰/۳۶		۵۵	تیکمه داش	۰/۲۲		
۲۷	ترکمنچای	۰/۳۶		۵۶	بخشایش	۰/۱۹		
۲۸	قره آغاج	۰/۳۶		۵۷	کلوانق	۰/۱۸		

۲۹	بستان آباد	۱/۳۵	۵۸	ضریب پراکندگی	۱/۲۹
----	------------	------	----	---------------	------

مأخذ: پیشین

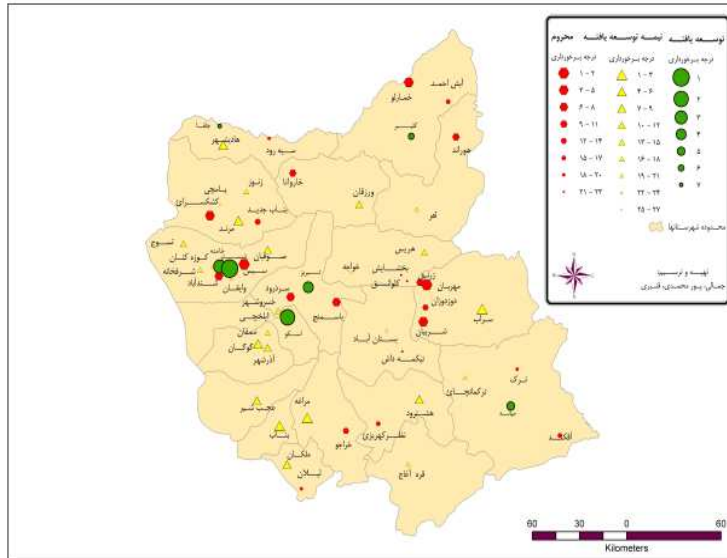
با نگاه به جدول شماره 3 و شکل شماره 1 مشخص می‌شود که تقریباً بیشتر نقاط شهری توسعه یافته استان در محور غرب استان قرار گرفته‌اند. این امر بیانگر تجمع و تراکم امکانات در این ناحیه است. اما در عوض در محور شرق استان بیشتر نقاط شهری دارای ماهیت روستا- شهری با امکانات زیربنایی و ارتباطی ضعیف و محروم می‌باشند که این امر عدم تعادل بین نقاط شهری استان آذربایجان شرقی را تشدید می‌کند.

استان آذربایجان شرقی به دلیل موقعیت خاص ژئوپولیتیکی و ویژگی‌های فرهنگی و زبانی خاص خود در طول یک سده اخیر و به ویژه پس از انقلاب مشروطه، کانون بحران‌های سیاسی با آرمان‌های ملی و گاهی محلی بوده است. از این رو رفع نابرابری‌های ناحیه‌ای اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

جدول شماره (3) سطوح توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی براساس HDI در سال 1385

میزان برخورداری	نام شهرها
توسعه یافته	شبستر، اسکو، خامنه، تبریز، میانه، کلیبر، جلفا.
نیمه توسعه یافته	مراغه، سراب، بناب، مرند، هادی شهر، گوگان، عجب شیر، هشتگرد، ملکان، آذرشهر، ورزقان، صوفیان، تسوج، هریس، خسروشهر، زنوز، ممقان، شرفخانه، اهر، ترکمنچای، قره‌آغاج، بستان‌آباد، وایقان، کوزه کنان، ایلخچی، یامچی، خواجه.
محروم	مهربان، سیس، شریبان، کشکسرای، خمارلو، شندآباد، باسمنج، سردرود، زرنق، خاروانا، هوراند، دوزدوزان، خراجو، بناب جدید، نظرکهریزی، آبش احمد، آقکند، ترک، سیه رود، لیلان، تیکمه داش، بخشایش، کلوانق.

مأخذ: نگارندگان

پیش‌بینی اولویت توسعه نواحی

با استفاده از نرم‌افزار رایانه‌ای SPSS و بهره‌گیری از مدل رگرسیون چندمتغیره می‌توان اولویت توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی را براساس امتیاز عاملی شاخص‌ها محاسبه و پیش‌بینی کرد. در این محاسبات امتیاز عاملی شاخص‌های بخش فرهنگی و آموزشی به دلیل اهمیت بیشتر این شاخص‌ها نسبت به سایر شاخص‌ها در توسعه آتی نقاط شهری استان، به عنوان متغیر وابسته و امتیاز عاملی شاخص‌های اقتصادی، بهداشتی و درمانی، زیربنایی و مسکن و ورزشی، به عنوان عامل متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده اند. نتایج محاسبات نشانگر آن است که R^2 به دست آمده 0/576 می‌باشد (جدول شماره 4). همچنین در جدول شماره 4، R^2 به دست آمده نشان می‌دهد که 0/576 درصد

شکل شماره (1) سطوح توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی براساس شاخص ترکیبی توسعه انسانی در سال 1385 (مأخذ: پیشین)

تغییرات درجه توسعه یافتگی در نقاط شهری استان آذربایجان شرقی ناشی از 4 عامل مورد بررسی بوده است.

در جدول ANOVA نیز معنی دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها با سطح معنی داری (Sig: 000) 99 درصد تأیید می شود (جدول شماره 5). با استفاده از جدول شماره 6 مدل پیش بینی اولویت توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی که از رابطه رگرسیونی مدل استخراج شده به شرح ذیر می باشد:

$$y = 1/887 + 1/071x_1 + 0/073x_2 + 0/314x_3 + 0/317x_4$$

مقادیر بتا (β) نشان می دهد که به ترتیب سهم شاخص های بهداشتی و درمانی، زیربنایی و مسکن، ورزشی و اقتصادی در پیش گویی درجه توسعه یافتگی و در نتیجه کاهش نابرابری های ناحیه ای بیشتر می باشد، زیرا یک واحد تغییر در انحراف معیار بخش های مؤثر، باعث می شود انحراف معیار درجه توسعه یافتگی به ترتیب به اندازه های 0/618، 0/314، 0/183 و 0/084 درصد تغییر پیدا کند. بنابراین می توان گفت که از میان شاخص های انتخابی مهم ترین بخش در کاهش یا افزایش میزان نابرابری و درجه توسعه یافتگی متعلق به شاخص های بهداشتی و درمانی و کم اهمیت ترین بخش متعلق به شاخص های اقتصادی است. با توجه به مدل رگرسیونی بخش های پیش بینی شده جهت توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی به ترتیب عبارتند از:

- 1- شاخص های بهداشتی و درمانی؛
- 2- شاخص های زیربنایی و مسکن؛
- 3- شاخص های ورزشی؛
- 4- شاخص های اقتصادی.

جدول (4) خلاصه مدل رگرسیون

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	Df1	Df	Sig. F Change	
1	.759 ^a	.576	.543	1.1703709	.576	17.649	4	52	.000	1.277

a. Predictors: (Constant), varzeshi, maskan, egtesad, behdashti

b. Dependent Variable: farhangi

مأخذ: نگارندگان

جدول (5) تحلیل واریانس

Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	96.697	4	24.174	17.649	.000 ^a
Residual	71.228	52	1.370		
Total	167.925	56			

a. Predictors: (Constant), varzeshi, maskan, egtesad, behdashti

b. Dependent Variable: farhar

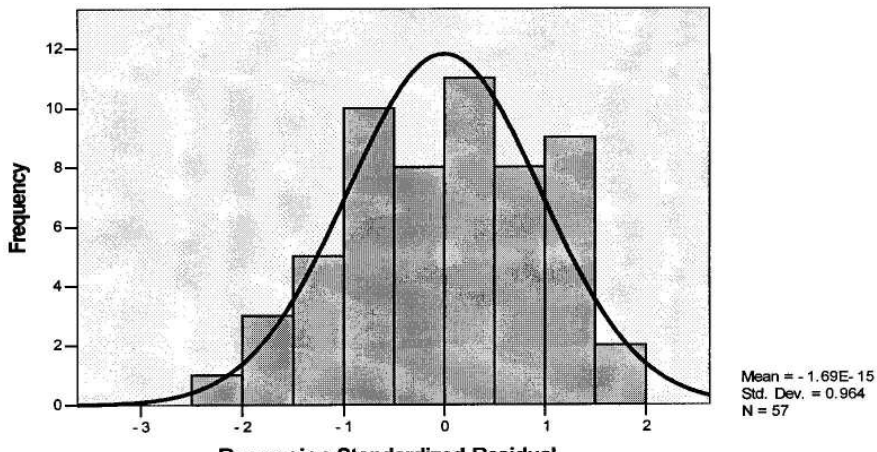
مأخذ: همان

جدول شماره (6) ضریب همبستگی

Model	Un Standardized Coefficients		Standardized Beta	t	Sig.	95% Confidence Interval for B			Correlations		Collinearity Statistics	
	B	Std. Error				Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	1.887	2.061	.618	.915	.364	-2.249	6.022	.640	.593	.480	.602	1.660
Behdashti	1.071	.202	.084	5.315	.000	.667	1.476	.366	.111	.073	.746	1.340
Egtesade	.073	.091	.314	.808	.423	-.105	.255	.559	.370	.259	.680	1.471
Maskan	.314	.109	.183	2.869	.006	.094	.534	-.149	.225	.150	.674	1.483
varzeshi	.317	.190		1.664	.102	-.065	.699					

a. Dependent Variable: farhangi

مأخذ: همان

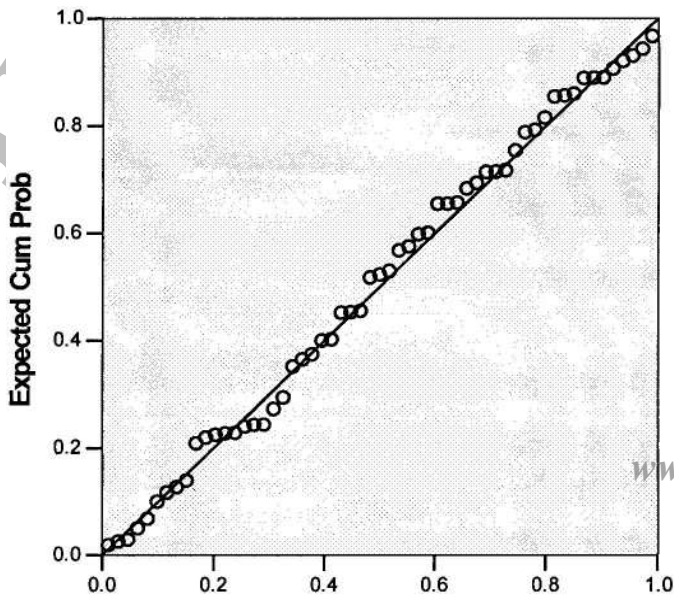

شکل (2) نمودار هیستوگرام متغیر وابسته توزیع داده‌ها برای باقی‌مانده (مأخذ: همان)

شکل شماره 2 نمودار هیستوگرام متغیر وابسته یعنی شاخص فرهنگی را نشان می‌دهد که توزیع داده‌ها برای باقی‌مانده‌ها نرمال است. به عبارت دیگر نحوه پراکندگی شاخص فرهنگی و داده‌های گردآوری شده در مورد آن تقریباً یکسان است. بنابراین می‌توان گفت فرض نرمال بودن توزیع باقی‌مانده‌ها برای متغیر وابسته صادق می‌باشد.

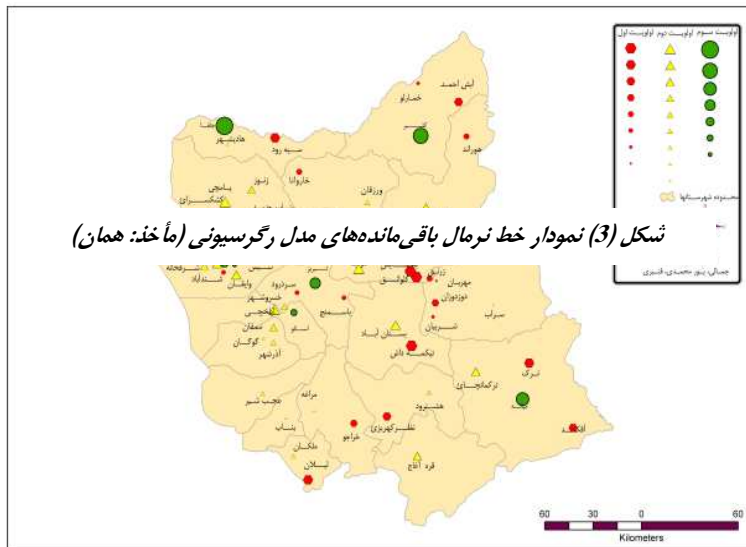
Normal P-Plot of Regression Standardized Residual

Dependent Variable: Farhangi

مطابق شکل شماره 3 مقادیر احتمال تجمعی مورد انتظار باقی‌مانده‌ها به مقادیر متناظر توزیع نرمال نزدیک‌اند. بنابراین فرض نرمال بودن باقی‌مانده‌ها برای مدل رگرسیون رد نمی‌شود.

بنابراین با توجه به مدل رگرسیونی، شاخص‌های بهداشتی و درمانی و زیربنایی و مسکن در اولویت اول به ترتیب برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته پیشنهاد می‌شود. شاخص‌های ورزشی و اقتصادی در اولویت دوم به ترتیب برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته توصیه می‌شود.

شکل شماره 4) پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی و توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی (مأخذ: همان)

نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، 39 شاخص انتخابی توسعه در سال 1385 برای تعیین درجه توسعه‌یافتگی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که یک نوع عدم تعادل در سلسله‌مراتب توسعه در نقاط شهری استان آذربایجان شرقی به دلیل قرار گرفتن بیشتر شهرها در ردیف شهرهای نیمه توسعه‌یافته و محروم وجود دارد. شاید این امر از ضعف در برنامه‌ریزی‌ها، مسایل اقتصاد سیاسی، احزاب سیاسی، مسایل قومی، زبانی، شرایط خاص ژئوپلیتیکی ناحیه، ضعف مدیران استانی و عواملی نظیر آن نشأت می‌گیرد.

در سال 1385 از روش‌های تحلیل عاملی و شاخص ترکیبی توسعه انسانی برای تعیین درجه توسعه‌یافتگی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی استفاده شد. نتایج به دست آمده از هر دو روش، تفاوت‌هایی را در سلسله‌مراتب سطوح توسعه نشان می‌دهد. چنانچه در روش تحلیل عاملی، خامنه به عنوان برخوردارترین نقطه شهری و کلوانق به عنوان محروم‌ترین شهر در استان شناخته شد. ولی در روش شاخص ترکیبی توسعه انسانی، شبستر به عنوان برخوردارترین و کلوانق به عنوان محروم‌ترین نقاط شهری استان معرفی شده‌اند. بنابراین در کاربرد روش‌های کمی رعایت جانب احتیاط ضرورت دارد. نکته قابل تأمل این است که بیشتر شهرهای واقع شده در ردیف شهرهای محروم به تازگی تبدیل به شهر شده‌اند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که یک نوع عدم تعادل در سلسله‌مراتب توسعه در نقاط شهری استان آذربایجان شرقی به دلیل قرار گرفتن بیشتر شهرها در ردیف شهرهای نیمه توسعه‌یافته و محروم وجود دارد. شاید این امر از ضعف در برنامه‌ریزی‌ها، مسایل اقتصاد سیاسی، احزاب سیاسی، مسایل قومی، زبانی، شرایط خاص ژئوپلیتیکی ناحیه، ضعف مدیران استانی و عواملی نظیر آن نشأت می‌گیرد.

رابطه رگرسیونی نشان می‌دهد که به ترتیب سهم شاخص‌های بهداشتی و درمانی، مسکن و زیربنایی، ورزشی و اقتصادی در پیش‌گویی درجه توسعه‌یافتگی و در نتیجه کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای بیشتر می‌باشد. بنابراین با توجه به مدل رگرسیونی، شاخص‌های بهداشتی و درمانی و زیربنایی و مسکن به ترتیب اولویت برای نواحی محروم،

نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته پیشنهاد می‌شود. شاخص‌های ورزشی و اقتصادی در اولویت دوم به ترتیب برای نواحی محروم، نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌یافته توصیه می‌شود.

Archive of SID

منابع

- 1- آسایش، حسین (1374)، «*اصول و روش‌های برنامه ریزی روستایی*»، تهران: دانشگاه پیام نور.
- 2- استانداری آذربایجان شرقی، معاونت برنامه‌ریزی، دفتر آمار و اطلاعات (1387)، «*سالنامه استان آذربایجان شرقی*»، تبریز: لوح فشرده.
- 3- بدری، سیدعلی و سعیدرضا اکبریان رونیزی (1385)، «مطالعه تطبیقی کاربرد روش‌های سنجش توسعه یافتگی در مطالعات ناحیه‌ای»، *مجله جغرافیا و توسعه*، شماره پیاپی 7 (بهار و تابستان).
- 4- حکمت‌نیا، حسن و میرنجف موسوی (1383)، «بررسی و تحلیل روند تغییرات سطوح توسعه و نابرابری‌های ناحیه‌ای در استان یزد (1375-1355)»، *مجله جغرافیا و توسعه*، شماره پیاپی 4 (پاییز و زمستان).
- 5- رئیس دانا، فریبرز (1384)، «اندازه‌گیری شاخص و پوشش فقر در ایران»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، دوره 4، شماره 17 (تابستان).
- 6- زیاری، کرامت‌الله (1377)، «مدل‌های تحلیلی فقر، توزیع درآمد و نابرابری‌های منطقه‌ای در ایران»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، سال سیزدهم، شماره 1، شماره پیاپی 48 (بهار).
- 7- زیاری، کرامت‌الله (1378)، «*اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای*»، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
- 8- *سرشماری عمومی نفوس و مسکن 1385*، مراجعه حضوری به مرکز آمار ایران و اخذ اطلاعات، 1386 و 1387.
- 9- سن، آمارتیا (1379)، «*برابری و آزادی*»، مترجم: حسن فشارکی، تهران: شیرازه.
- 10- شکوئی، حسین (1382)، «*اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی*»، جلد دوم، تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- 11- عظیمی، ناصر (1381)، «*برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شهر و انبساط سرمایه*»، مشهد: نشر نیکا.

- 12- قنبری، ابوالفضل (1388)، «*تحلیلی بر نابرابری‌های ناحیه‌ای در ایران با تأکید بر نقاط شهری استان آذربایجان شرقی*»، پایان نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز.
- 13- قنبری هفت‌چشمه، ابوالفضل و کریم حسین‌زاده دلیر (1384)، «*تعیین درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی (1375)*»، *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، شماره 5 پاییز و زمستان).
- 14- گیلبرت، آلن و جوزف گالگر (1375)، «*شهرها، فقر و توسعه، شهرنشینی در جهان سوم*»، مترجم: پرویز کریمی نصری، تهران: انتشارات اداره کل روابط عمومی و بین‌الملل شهرداری تهران.
- 15- مراجعه حضوری به معاونت درمان، مرکز بهداشت، اداره کل تربیت بدنی، اداره کل آب و فاضلاب استان آذربایجان شرقی و تبریز، سازمان برق منطقه‌ای آذربایجان، شرکت توزیع نیروی برق تبریز، شرکت مخابرات استان آذربایجان شرقی، شرکت گاز استان آذربایجان شرقی، 1386 و 1387.
- 16- معصومی اشکوری، سیدحسن (1376)، «*اصول و مبانی برنامه‌ریزی منطقه‌ای*»، انزلی: صومعه‌سرا.
- 17- نوربخش، فرهاد (1382)، «*توسعه انسانی و نابرابری‌های منطقه‌ای در ایران: الگوی برای سیاستگذاری*»، اقتصاد سیاسی، شماره 2 (تابستان).
- 18- وزارت آموزش و پرورش - دفتر آمار، برنامه‌ریزی و بودجه (1385)، «*آمار آموزش و پرورش، سال تحصیلی 86-1385*»، تهران: وزارت آموزش و پرورش - دفتر آمار، برنامه‌ریزی و بودجه.
- 19- هاروی، دیوید (1379)، «*عدالت اجتماعی و شهر*»، مترجمان: فرخ حسامیان، محمدرضا حائری و بهروز منادی‌زاده، چاپ دوم، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران).
- 20- یاسوری، مجید (1384)، «*سیاستگذاری منطقه‌ای و چگونگی نابرابری‌ها در کشور*»، *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، شماره 211-212 (فروردین و اردیبهشت).

- 21- Amirahmadi, H. (1986), "Regional Planning in Iran: A Survey of Problems and Policies", *The Journal of Developing Areas*, Vol. 20 (July), <http://www.amirahmadi.com>.
- 22- Amirahmadi, H. & F. Atash (1987), "Dynamics of Provincial Development and Display in Iran 1956-1984", *TWPR*, Vol. 9, Issue. 2, Pp: 156-185,
<http://www.amirahmadi.com>.
- 23- Amirahmadi, H. (1990), "***Incongruities between the Theory and Perception of Regional Development in less Developed Countries: Toward Bridging the Gap***", In: Breaking the Boundaries: A One-World Approach to Planning Education, Bishwapria Sanyal (eds), New York: Pilenum Press, Pp: 211-230.
<http://www.amirahmadi.com>.
- 24- Baster, N. (1972), "Development indicators: an Introduction", *Journal of Development Studies*, Vol. 8, No.3.
- 25- Bono, F., et al. (2007), "Regional Inequalities in Consumption Patterns: A Multilevel Approach to the Case of Italy", *International Statistical Review*, Vol. 75, No. 1 (April).
<http://www.blackwell-synergy.com/>.
- 26- Dupont, V. (2007), "Do Geographical Agglomeration, Growth and Equity Conflict?" *Regional Science*, Vol. 86, No. 2 (June).
- 27- Hall, P. & Pfeifer, U. (2000), "***Urban Future 21: A Global Agenda for Twenty-first Century Cities***", London: E & FN Spon.
- 28- <http://www.tavanir.org.ir>.
- 29- Kalantari, Kh. (1996), "Identification of Backward Regions in Iran", *Quarterly Journal of Geographical Research*, Vol.13, No.1, Pp: 120-131.
- 30- Kalantari, Kh. (1996), "Intra Provincial Disparities in the Dewelopment Process in Iran", *Annals of the National Association of Geographers*, Vol. XVI, No.2, Pp: 67-79.

- 31- Pacione, M (2005), "**Urban Geography, A Global Perspective**, 2th, London: Routledge.
- 32- Seers, D (1972), "What Are we Trying to Measure?" **Journal of Development Studies**, Vol. 8, No. 3.
- 33- Shankar, R. & A. Shah (2003), "Bridging the Economic Divide within Countries: A Scorecard on the Performance of Regional Policies in Reducing Regional Income Disparities", **World Development**, Vol. 31, No.8, Pp: 1421-1441.
- 34- Sharbatoghlie, A. (1991), "**Urbanization and Regional Disparities in Post-Revolutionary Iran**", Boulder: Westview Press.
- 35- Smith, D.M. (1994), "**Geography and Social Justice**", Oxford: Blackwell.
- 36- Smith, N. (1984), **Uneven Development**, London: Basil Blackwell.
- 37- Soja, Edward (1980), "**The Socio-Spatial Dialectic**", Annals of the Association of American Geographers, Vol. 70, No.2, Pp: 207-225.
- 38- Song, S., et al. (2000), "Intercity Regional Disparity in China", **China Economic Review**, Vol. 11, Issue. 4 (winter),
- 39- United Nations Development Program (1991), "**Human Development Report 1991**", Oxford: Oxford University Press.
- 40- United Nations Development Program (2005), "**Human Development Report 2005**", New York: UNDP.
- 41- Williamson, J. G. (1965), "Regional Inequality and the Process of National Development", **Economic Development and Cultural Change**, Vol.13, No.4, Pp: 3-45.
- 42- Yu, D. & Y. Dennis Wei (2003), "Analyzing Regional Inequality in Post-Mao China in GIS Environment", **Eurasian Geography and Economics**, Vol. 44, No. 7, Pp: 514-534.
www.geog.utah.edu/